

Bijlage 6a Richtlijnen voor een gesprek over het vermoeden van kindermishandeling

Privacy ouders

Een gesprek moet gevoerd kunnen worden in een ruimte waarin de privacy gewaarborgd is.

Doelen van het gesprek

Over het algemeen is het doel van een gesprek in de JGZ:

- een indruk krijgen van de gezondheidstoestand van het kind zowel in fysiek als in geestelijk opzicht;
- advies, voorlichting en begeleiding geven;
- ouders ondersteunen bij de opvoeding;
- zo nodig verwijzen.

Als tijdens het gesprek bij de JGZ-medewerker een vermoeden ontstaat dat er sprake is van ernstige opvoedingsproblemen of kindermishandeling, dan zal het gesprek naast de hier boven genoemde doelen de volgende aanvullende doelen krijgen:

- openlijk uitspreken wat is opgevallen;
- zorgen daarover uiten;
- ouders de gelegenheid geven om hun mening daarover te geven;
- ouders steunen;
- het vertrouwen van de ouders houden of winnen zodat een volgend gesprek mogelijk is.

Het volgende gesprek

Doel van dit gesprek is om vast te stellen óf er sprake is van opvoedingsproblemen of kindermishandeling en zo ja, in welke mate. Daarnaast moet de JGZ-medewerker beoordelen of het kind acuut gevaar loopt.

Veiligheid JGZ-medewerker

Het kan verstandig zijn om het gesprek met de ouders samen met een andere medewerker JGZ te voeren. Voor de overige veiligheidsmaatregelen: zie hoofdstuk 7 van deze richtlijn.

Gespreksvoering (Keesom, 2002)

- Maak gebruik van je deskundigheid, maar stel je niet op als deskundige of autoriteit; gebruik geen vaktermen en respecteer de kennis van de ouders.
- Laat de ouders rustig uitpraten en reageer niet veroordelend of verontwaardigd.
- Heb niet alleen kritiek op de gezondheid of de ontwikkeling van het kind, maar vertel ook wat er goed gaat.
- Beschuldig de ouders niet, maar wees duidelijk over de ernst van het probleem dat je signaleert.
- Geef ouders de tijd om hun weerstand tegen het bespreken van het onderwerp te overwinnen: laat ze eerst stoom afblazen en toon begrip voor hun reactie.
- Zorg ervoor dat het belang van het kind in het gesprek centraal blijft staan.

- Spreek ouders aan op hun verantwoordelijkheid en stimuleer ze om zelf oplossingen te vinden.
- Stel je op als iemand die kan adviseren en helpen, niet als iemand die het probleem kan oplossen.
- Neem bij vermoedens van kindermishandeling en bij gebrek aan mogelijkheden om dit zelf nader te onderzoeken of met de ouders bespreekbaar te maken, contact op met een AMK.

Risicofactoren en beschermende factoren

Bij het gesprek worden vragen gesteld over stress, sociaal isolement, onzekerheid, onvoldoende pedagogisch besef, relaties en eigen opvoeding. De vragen zouden als volgt gesteld kunnen worden (Bilo, 1989):

Stress

- Hebt u weleens moeite met het gedrag van uw kind?
- Wat doet u in zo een situatie?
- Hebben de dingen die u probeert effect?
- Verliest u in zo een situatie wel eens uw geduld?
- Is dat weleens zo erg dat u bang bent voor de gevolgen?

Huilt uw kind erg veel

- Wat doet u als uw kind een huilbui heeft?
- Vindt u het vervelend als niets helpt om uw kind tot bedaren te brengen?
- Hebt u weleens zin om mee te huilen?

Knoeit uw kind veel tijdens het eten

- Vindt u dat uw kind al zindelijk had moeten zijn?
- Heeft uw kind weleens een ongelukje met de zindelijkheid?

Sociaal isolement

- Vindt u het vervelend om alleen gelaten te worden?
- Luistert uw partner naar u als u wat vertelt?
- Wat doet u als uw partner niet luistert?
- Bent u weleens bang om met uw kind alleen te zijn?
- Voelt u zich weleens aan het eind van uw krachten of hulpeloos tegenover de problemen die kinderen met zich mee kunnen brengen?
- Hebt u in zo een situatie iemand om op terug te vallen?
- Kunt u die persoon altijd bereiken?
- Praat u weleens met anderen over uw zorgen bij het opvoeden van kinderen?
- Past er weleens een ander op de kinderen zodat u er eens uit kunt?

Onzekerheid

- Vindt u het vervelend als iemand toekijkt wanneer u uw kind verzorgt of voedt?
- Denkt u weleens dat anderen de manier waarop uw kind verzorgt of voedt afkeuren?

- Vindt u bij anderen begrip voor de moeilijkheden die het opvoeden van kinderen met zich meebrengt?
- Vindt u bij anderen begrip voor de moeilijkheden die u met uw kinderen hebt?

Onvoldoende pedagogisch besef

- Hoe oud moeten kinderen zijn om te begrijpen wat er van hen verwacht wordt?
- Begrijpen uw kinderen u?
- Begrijpen ze wanneer u boos of verdrietig of zenuwachtig bent?
- Helpen ze dan?
- Hebt u weleens het gevoel dat uw kind moeite heeft om aardig tegen u te zijn?
- Houdt uw kind van u?
- Voldoet uw kind aan uw verwachtingen?
- Wanneer hoort een kind zindelijk te zijn?
- Wanneer hoort een kind door te slapen?
- Wanneer kan een kind zonder knoeien eten?

Relatie tussen de ouders

- Kunt u op de steun van uw partner rekenen?
- Luistert uw partner naar u als u problemen hebt bij de opvoeding van uw kind?
- Merkt uw partner het als de spanning u teveel dreigt te worden?
- Helpt uw partner u in zo een situatie?
- Zoekt u eerder hulp bij een ander dan bij uw partner?
- Helpt uw partner bij de verzorging, voeding en opvoeding van uw kind?
- Wat gebeurt er als u en uw partner het oneens zijn over de opvoeding?
- Vindt u dat uw partner een actievere rol bij de opvoeding zou kunnen spelen?

Eigen opvoeding

- Hebt u het gevoel dat uw ouders van u hielden?
- Zijn ze tevreden over u of hebt u de indruk dat ze teleurgesteld waren?
- Hoe straffen uw ouders als u iets verkeerd deed?
- Vindt u de manier waarop uw ouders u straffen de goede manier om kinderen op te voeden?
- Hoe was het contact met uw ouders toen u klein was en hoe is het contact nu?
- Hoe ver gaan uw herinneringen terug?
- Op welke manier probeerden u uw ouders een plezier te doen?

Bijlage 6b Handleiding gespreksvoering

Inhoud:

Gespreksvaardigheid

Aanleiding voor het gesprek

Vorbereiding voor het gesprek

Met wie wordt het gesprek gevoerd?

De plaats en het tijdstip van het gesprek

Verloop van het gesprek

1. Begin van het gesprek
2. Aanleiding van het gesprek
3. Reactie ouder(s) of jeugdige
4. Aanpak van het probleem
5. Samenvatting
6. Vervolgafpraak

Als de JGZ-medewerker vermoedt dat er ernstige opvoedingsproblemen bestaan of dat er sprake kan zijn van kindermishandeling, is het essentieel dat dit met de ouders besproken wordt. Als het om een jeugdige gaat die zelf met het probleem komt of waarover derden zich zorgen maken, wordt het gesprek in eerste instantie met de jeugdige zelf gevoerd. De ervaren JGZ-medewerkers hebben door gespreksstrainingen vaardigheden voor het voeren van dergelijke gesprekken geleerd. Toch kunnen ook zij hierbij belemmeringen ervaren. Het is van belang deze te kennen en in staat te zijn deze bij zich zelf te herkennen en te erkennen. Ook de ouders of het kind kunnen het moeilijk vinden of zich belemmerd voelen om over het onderwerp te praten. In de richtlijnen voor het gesprek worden aanwijzingen gegeven om de belemmeringen te verminderen (zie ook de bijlagen 6a, 6c en 6d).

Gespreksvaardigheid: gesprek moet geen verhoor worden

Het is belangrijk om betrokkenheid en eerlijkheid uit te stralen. Direct na het vertellen wat de aanleiding is van het gesprek vraagt de JGZ-medewerker aan de ouders of de jeugdige wat zij hiervan vinden. Door het stellen van open vragen krijgen de ouders of de jeugdige de gelegenheid om hun eigen verhaal te vertellen. Hierbij luistert de JGZ-medewerker actief en stimuleert door houding, knikken, hummen et cetera. Hij neemt de tijd en is niet geïrriteerd of ongeduldig. Het gesprek moet geen verhoor worden maar heeft als doel om de achterliggende problematiek op te sporen.

Benoemen van positieve aspecten en zichtbaar gedrag

Hij probeert de positieve aspecten van het kind en/of het handelen van de ouders te benoemen. Door het benoemen van zichtbare feiten en zichtbaar gedrag zonder eigen waardeoordeel of beschuldigende houding of (stem)toon zal de ouder zich minder in de verdediging gedrukt voelen. Reageren in de eerste persoon ('ik') op emoties of uitlatingen van de ouder, herhalen (in andere woorden) en samenvatten verheldert wat er door de JGZ-medewerker en de ouders bedoeld wordt.

Aanleiding voor het gesprek

De aanleiding tot het maken van een afspraak voor een gesprek is verschillend: ongerustheid van JGZ-arts of jeugdverpleegkundige bij een contactmoment, door de ouder(s) of de jeugdige zelf aangegeven problemen, op verzoek van derden (bijvoorbeeld de peuterleidster of de leerkracht). Bij een signaal van derden kan de JGZ alleen een gesprek voeren als de ouders op de hoogte zijn van de reden voor het gesprek.

Het verdient de voorkeur om het gesprek over het vermoeden van kindermishandeling niet te voeren in aanwezigheid van het zeer jonge kind. Als de JGZ-medewerker bij het reguliere contact een vermoeden van kindermishandeling krijgt, dan zal de medewerker dat met de ouders bespreken zonder dat het kind erbij is. Het is voor het kind mogelijk prettiger om niet bij het gesprek aanwezig te zijn. Het verhaal van het kind kan beïnvloed worden door de vragen. De 'ontdekkingsfase' van kindermishandeling dient daarom zo kort mogelijk te zijn. Bij een ernstige verdenking van kindermishandeling, en vooral bij seksueel misbruik, moet het kind (indien er aangifte is gedaan) het verhaal vertellen aan speciaal getrainde functionarissen bij de politie. Niet aan de JGZ-medewerker.

Het kan ook voorkomen dat er al gesprekken hebben plaatsgevonden, maar dat de hulpverlening niet op gang is gekomen of niet goed is aangeslagen. In dat geval zal de arts of de verpleegkundige proberen de hulpverlening op een andere wijze in gang te zetten, zo nodig contact op te nemen met de hulpverlener met toestemming van de ouders of - als dit allemaal niet lukt - te melden bij het AMK. De ouders worden hiervan op de hoogte gebracht.

Vorbereiding voor het gesprek

De aanleiding speelt een rol bij de voorbereiding tot het gesprek. Voordat het gesprek plaatsvindt, formuleert de JGZ-medewerker voor zichzelf het doel (de doelen) van het gesprek, de wijze waarop het gesprek gevoerd zal worden en de eventuele mogelijkheden voor hulpverlening. De medewerker bespreekt de casus met de aandachtsfunctionaris kindermishandeling van de organisatie en/of vraagt advies aan het AMK. Het gesprek wordt eventueel geoefend. Tevoren wordt overwogen *wie* het gesprek het beste kan voeren. De JGZ-arts of jeugdverpleegkundige gaat bij zichzelf na of er belemmeringen bestaan voor het voeren van het gesprek. Als de weerstanden te groot zijn kan beter een andere JGZ-medewerker de gespreksvoering overnemen. Het is van belang om de culturele achtergronden van de ouders te kennen en hier rekening mee te houden. In sommige gevallen is het aan te raden om het gesprek met de ouders samen met de aandachtsfunctionaris te voeren.

Met wie wordt het gesprek gevoerd?

Soms is het goed om het eerste gesprek met de 'beschermende' ouder te voeren.

De plaats en het tijdstip van het gesprek

De plaats van het gesprek moet ook overwogen worden. Soms is het beter om het gesprek bij de ouders thuis te voeren of op de kinderopvang of de school dan op de JGZ-locatie.

Ook het tijdstip is van belang. Het gesprek wordt zo mogelijk niet vlak voor het weekend gehouden en ook niet vlak voor een vakantie. Als de situatie in het gezin na het gesprek escaleert, moet er snel gehandeld kunnen worden.

Het uitgangspunt voor de JGZ is altijd het belang van het kind. De JGZ heeft een verantwoordelijkheid voor het kind in zorg. De bezorgdheid over het kind of over de draagkracht van de ouder en de erkenning van de te grote draaglast worden met de ouder gedeeld. Het doel hierbij is dat de ouder het probleem (ook) herkent en inziet dat er iets moet gebeuren om uit de zorgelijke situatie te komen. Een belangrijke stap is dan gezet op het pad naar acceptatie van hulp en hulpverlening.

Verloop van het gesprek

Het gesprek verloopt in vijf, zo nodig zes, stappen: 1. begin, 2. aanleiding, 3. reactie ouder(s) of jeugdige, 4. aanpak van het probleem en 5. samenvatting. Zo nodig volgt stap 6. vervolgspraak.

1. Begin van het gesprek

De arts of verpleegkundige stelt de ouders of de jeugdige op hun gemak.

2. Aanleiding van het gesprek

De arts of verpleegkundige vertelt de aanleiding voor de afspraak aan de ouder(s)/jeugdige. Dit kan bijvoorbeeld zijn: de zorg om het kind op grond van eigen waarnemingen bij een consult of huisbezoek, door signalen van anderen (school, peuterspeelplaats, e.d.), door de ouder of de jeugdige zelf aangegeven problemen of omdat de hulpverlener zich zorgen maakt over de ouder(s) of de jeugdige.

3. Reactie ouder(s) of jeugdige

De ouder(s) of de jeugdige krijgt de gelegenheid hierop te reageren door een open vraag van de arts of verpleegkundige en door de luisterende houding. Als de ouder(s) of de jeugdige de zorg niet delen verduidelijkt de JGZ-medewerker de eigen beleving en stimuleert de ouders of de jeugdige om vragen te stellen en om hun problemen te uiten. In samenspraak met de ouder(s) of de jeugdige wordt een/het probleem vastgesteld.

4. Aanpak van het probleem

Hierbij tracht men samen met de ouders of de jeugdige oplossingen te bedenken. De arts of verpleegkundige geeft de mogelijkheden voor hulp aan die de JGZ of andere instanties kunnen bieden. De ouders worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid voor de zorg van hun kind, maar het moet voor de ouders ook duidelijk zijn dat de JGZ een eigen verantwoordelijkheid draagt in deze zorg.

5. Samenvatting

De arts of verpleegkundige vat het besprokene en de gemaakte afspraken samen. Er wordt aan de ouder(s) of de jeugdige gevraagd of zij het met deze samenvatting eens zijn. De JGZ-medewerker deelt mee dat de afspraken in het dossier worden genoteerd.

6. Vervolgafpraak

Als de ouder(s) geen probleem zien en geen verdere stappen willen ondernemen maakt de JGZ-medewerker bij blijvend vermoeden van kindermishandeling een vervolgafpraak. In dit gesprek wordt opnieuw de zorg over het kind aangegeven en verteld waarom gedacht wordt aan kindermishandeling. De inhoud en de afspraken van het eerdere gesprek worden kort genoemd. Als de ouders niet bereid zijn om hulp te aanvaarden, geeft de JGZ-medewerker aan dat de zorgen om het kind en de verantwoordelijkheid van de JGZ maken dat de zorgen gemeld zullen worden aan het AMK. De ouders krijgen informatie dat het AMK de instelling is waar iedereen met zorgen over mogelijke kindermishandeling terecht kan en welke stappen het AMK na de melding zet.

Bijlage 6c Belemmeringen bij een gesprek over ernstige opvoedingsproblemen of kindermishandeling

(Rensen, 1991)

Bij het kind

- Loyaliteit ten aanzien van de ouders, angst voor represailles
- Dissimulatie, verzwijgen van de waarheid
- Onmacht om het gebeurde onder woorden te brengen, een hulpvraag te formuleren en deze te motiveren
- Angst niet geloofd te worden
- Wantrouwen ten aanzien van de medewerker JGZ, onwetendheid omtrent beroepsgeheim
- Een telefoon die steeds in gesprek is
- Nervositeit: het kind op de verkeerde plaats op het verkeerde moment
- Onzekerheid, angst: een groot gebouw, een naambord met veel afkortingen, een onvriendelijke portier of receptioniste

Bij de ouders

- Schaamte, schuldgevoel, onmacht
- Scheidingsangst
- Angst voor de partner
- Angst voor de reacties van de JGZ-medewerker: wat gaat de JGZ doen?
- Angst voor uit huis halen door 'de Raad'
- Angst voor gezichts- en statusverlies
- Angst voor gevangenisstraf
- Niet willen zien wat je ziet, struisvogelpolitiek

Bij de hulpverlener

- Ik heb geen tijd
- Ik wil er niets mee te maken hebben
- Ik kan het niet
- Ik ben bang voor de ouders
- Ik ben bang voor mijn eigen angst, hulpeloosheid, onmacht
- Ik heb een beroepsgeheim
- Het zal wel meevallen
- Het zal wel normaal zijn in die cultuur
- Ik ben bang voor justitiële gevolgen
- Ik ben bang dat het erger wordtIk ben bang dat de ouders anders niet meer terug komen
- Is dit wel kindermishandeling?

Bijlage 6d Belemmeringen bij een gesprek over incest

(Rensen, 1991)

Bij het kind

- Angst om niet geloofd te worden.
- Angst voor represailles.
- Het is tenslotte mijn vader, moeder, broer, oom, opa.
- Ik heb er zelf aan meegewerkt, schuldgevoel bij fysiologische reacties en opwinding, schaamte.
- Hij komt toch weer vrij.
- Wat gebeurt er met moeder en de andere kinderen als het ontdekt wordt?
- Als ik weg ben gaat hij misschien verder met mijn jongere zusjes/broertjes.

In het gezin

- Het is vast iemand anders.
- Ze zal het wel van de televisie hebben.
- Wie gelooft nou zo'n kind?
- Na de ontdekking kan de agressie zich richten op het zwarte schaap, zodat dit de veroorzaker van de gezinsproblemen wordt en het systeem zich weer kan sluiten.
- Als moeder niet tegen vader opgewassen is, zal zij alles in het werk stellen om het geheim te verstoppen.
- Vaders kunnen lang blijven ontkennen, bagatelliseren, rationaliseren (voorlichting!), dreigen met gerechtelijke stappen, zielig doen, dreigen met zelfmoord.

Bij de hulpverlener

- Bagatelliseren van de situatie, ontkennen, afweer van eigen verdrongen seksuele impulsen.
- Er is niets aan te doen, het gaat al van generatie op generatie zo.
- Is dit eigenlijk wel incest?
- Bij wie moet ik zoiets melden?
- Ontkenning uit angst voor aantasting van het gezinsleven.
- Ontkenning uit angst voor eigen agressie bij de confrontatie.
- Angst voor agressie van de ouders.
- Angst voor justitiële perikelen.
- Ethische problemen met de beroepsopvatting en de levenshouding.
- Ik ken de ouders goed.